



## Dergiabant

2025, 13(2): 616-633, doi: 10.33931/dergiabant.1722865



### *Fethu Bâbi'l-Înâye Çerçevesinde Ali el-Kârî'nin Fıkıhçılığı*

'Alî al-Qârî's Role as a Jurist in the Context of *Fath Bâb al- 'Inâya*

Nureddin TORTOP<sup>1</sup> , Zeki YAKA<sup>2</sup> 

Geliş Tarihi (Received): 19.06.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 21.08.2025

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2025

**Öz:** Bu çalışma, Ali el-Kârî'nin fakîh kimliğini ve fıkıh alanındaki katkılarını, özellikle *Fethu bâbi'l-inâye* eseri üzerinden inceler. Siyasi çalkantılar içinde yetişen Ali el-Kârî Mekke'ye hicret edip İslâmî ilimlerde derinleşmiş; hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuf gibi pek çok alanda eser vermiştir. *Fethu bâbi'l-inâye*'de Hanefî mezhebi esas alınmakla birlikte mezhep içi görüş ayrılıkları ile diğer mezheplerin yaklaşımları da detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ali el-Kârî içtihat ve delil kullanımında analitik bir yöntem benimseyerek şer'î delilleri mezhepler üstü bir bakışla değerlendirmeye çalışmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ise onun fakîhliğine yeterince odaklanılmamıştır. Bu bağlamda muhaddis kimliğiyle Hanefîler'in hadis kabul kriterlerine özel olarak eğilmesi, mürsel ve âhad haberlerin delil değeri konusundaki değerlendirmeleri ve bunlara dair pratik örnekleri detaylı bir analizle sunması, çalışmayı önemli kılmaktadır. Çalışma, Ali el-Kârî'nin *Fethu bâbi'l-inâye* aracılığıyla sergilediği metodolojik yaklaşım, tarafsız değerlendirme gücü, mezhepler arası analizleri ve hadis-fıkıh ilişkisine dair katkıları üzerinden onun fıkıh tarihindeki yerini ve ilmî mirasının kapsamını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** İslam Hukuku, Hadis, Hanefî, Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*.

&

**Abstract:** 'Alî al-Qârî was a prominent 11th-century jurist. His *Fathu Bâb al-Inâya* greatly contributed to Islamic jurisprudence. Born during significant political upheaval, he moved to Mecca to pursue religious education, displaying scholarly dedication. He wrote extensively on Islamic sciences, solidifying his reputation. *Fathu Bâb al-Inâya* exemplifies his methodological approach, which draws on the Hanafî school of thought while considering differences and perspectives held by other schools. 'Alî al-Qârî employs an impartial and analytical legal methodology. 'Alî al-Qârî's identity as a muhaddith is crucial to his scholarly legacy. A central tenet of his oeuvre is his engagement with Hanafî tradition criteria for Ḥadîth acceptance, particularly his evaluation of the legal value of mursel and ahad reports. This study examines the impact of 'Alî al-Qârî's methodological approach, impartiality, and contributions to Hadith and Islamic jurisprudence on his legacy within broader Islamic history.

**Keywords;** Islamic Law, Ḥadîth, Hanafî, 'Alî al-Qârî, *Fath al-bâb al-inâya*.

**Atıf/Cite as:** Tortop, Nureddin - Yaka, Zeki. "Fethu Bâbi'l-Înâye Çerçevesinde Ali el-Kârî'nin Fıkıhçılığı". *Dergiabant* 13/2 (Kasım 2025), 616-633. doi: 10.33931/dergiabant.1722865

**İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic:** Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

**Copyright** © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

<sup>1</sup>Dr., Nureddin Tortop, Bağımsız Araştırmacı, [tortopnureddin@gmail.com](mailto:tortopnureddin@gmail.com).

<sup>2</sup>Dr. Öğr. Üyesi, Zeki Yaka, Akdeniz Üniversitesi, [zekiyaka@akdeniz.edu.tr](mailto:zekiyaka@akdeniz.edu.tr).

## 1. Giriş

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) İslâmî ilimlerin birçok dalında uzmanlaşmış, nice öğrenciler yetiştirmesinin yanı sıra 250'nin üzerinde eser vererek<sup>3</sup> yaşadığı döneme damga vurmuş ve ilmî müktesebatı mezhepler arası kabul görmüş bir ilim adamıdır. Çalışmanın konusunu Ali el- Kârî'nin *Fethu bâbi'l-inâye* adlı eserinde fıkıh konularını işleyiş şekli, başta hadis olmak üzere delilleri kullanım yöntemi ve diğer mezhep görüşlerini değerlendirme usûlü oluşturmaktadır. Gerek ülkemizde gerekse ülke dışında hakkında birçok araştırma yapılması sebebiyle bu çalışmada, Ali el-Kârî'nin hayatı hakkındaki bazı tartışmalı noktalara işaret edilecek olup detaylı bilgiler ilgili mercilere atfedilecektir. Ayrıca birçok ilim dalında uzman olan Ali el-Kârî hakkında ülkemizdeki çalışmalarda daha çok onun kelam, hadis ve kıraat yönü üzerinde durulmuştur.<sup>4</sup> Fıkıhçılığı hakkındaki çalışmalar<sup>5</sup> ise diğer alanlara nispeten daha az yoğunluktadır. Söz konusu çalışmalarda ya “Âhad Haber” kullanımı gibi hadis alanıyla ilişkili durumlar değerlendirilmiş veya “Hudûd” bölümü gibi özel alanlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ise *Fethu bâbi'l-inâye*'de Ali el-Kârî'nin konuları ele alış üslûbu incelenecektir. Söz konusu durum Ali el-Kârî'nin fikhî yönü hakkında çalışma yapmamıza etki eden sebepler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda fıkıhçılığında tasavvuf etkisi ele alınacak, müellifin varsa mezhep içi tercih kriterlerine ve diğer mezhepleri değerlendirme yöntemine işaret edilmeye çalışılacaktır.

Ali el-Kârî'nin Hanefîlere yöneltilen, nass yerine reye öncelik verdikleri yönündeki eleştirilere cevap vermek amacıyla<sup>6</sup> kaleme aldığı *Fethu bâbi'l-inâye*'si, özellikle Şâfiîler'in zayıf hadis kullanımı, reyle hareket etme ve zahîrî yoruma bağlılık gibi tenkitlerine karşı bir cevap mahiyetindedir. Benzer şekilde, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih* adlı çalışmasında da bu tür eleştirilere cevap verme niyeti dikkat çekmektedir. Ali el-Kârî'nin delilli fıkıh eserinin Hanefîler'in nasla istidlali ve nastan istinbat yöntemlerine dair fiilî bir örnek olması, hakkında çalışma yapmamızı önemli kılan unsurlardan bir diğeri olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Ali el-Kârî'nin doğum tarihi ve Mekke'ye ne zaman göç ettiği hakkında tespit edilen bazı ihtilaflı bilgilerin değerlendirilmesi ve bu konuda ulaşılan bulgular sunulacaktır. İkinci bölümde ise onun fikhî yetkinliği üzerinde durulacak olup bu bağlamda fikhî mevzuları açıklarken kullandığı delil ve yöntemler, mezhep içi veya mezhepler arası ihtilaflarda durduğu çizgi örneklerle analiz edilecektir. Bu çalışmada kullanılacak temel kaynak onun *Fethu bâbi'l-inâye*'si ve *Miškât* şerhidir. Ancak ele alınan konu bağlamında gerek Hanefî mezhebinin gerekse diğer mezheplerin fıkıh kitaplarına müracaat edilecektir.

Burhânüşşerîa'nın (ö. 709/1309) telif ettiği *Vikâyetü'r-rivâye*'yi torunu Sadruşşerîa (ö. 747/1346) *en-Nukâye* adı ile ihtisar etmiştir. *Fethu bâbi'l-inâye* de bu eserin şerhidir. *Fethu bâbi'l-inâye*'de Ali el- Kârî'nin İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) *Fethu'l-Kadîr*'i ve Sadruşşerîa'nın *Vikâye* şerhi'nden oldukça yaralandığını

<sup>3</sup> Muhammed Abdurrahman Şemmâ', *el-Molla Ali el-Kârî: fihrisu müellefâtihî ve mâ kütibe anı* (Dubâi: Matbûâtü Merkezi Cum'atî'l-Mâcid li's-Sekâfeti ve't-Türâs, 1993), 6 vd.

<sup>4</sup> Haydar Yıldırım, *Ali el-Kârî'nin Kelâmî Görüşleri* (Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002); Mohammad Maaroofo Bayatı, *Ali el-Kârî'nin el-Meşrebü'l-Verdî fi Mezhebi'l-Mehdî Adlı Eseri ve Mehdî'nin Mezhebine Dair Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2016); Yousef Jijeh, *Mevkîfü'l-İmâm Mollâ Aliyyü'l-Kârî mine'l-ehâdîsi'l-müşkilîs-sıfâtî'l-haberîyye fi kitâbihî Mirkâtü'l-Mefâtîh* (Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019); Muhammed Furkan Taha Demirbaş, *Hanefî Hadis Usûlü Anlayışı ve Aliyyü'l-Kârî'nin Bu Anlayıştaki Yeri* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023); Süleyman Dede, *Molla Ali el-Kârî, Kıraat İlmindeki Yeri ve el-Minehu'l-Fikriyye fi-Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye Adlı Eserin Tahlili* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)).

<sup>5</sup> Hasan Kayapınar, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Âhâd Haber ve Ali el-Kârî'nin Âhâd Habere Yaklaşımı (Fethu Bâbi'l-Înâye Özetinde)* (Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)); Erdem Karaaslan, *Ali el-Kârî'nin Fethu Bâbi'l-Înâye Adlı Eserinin Kitâbu'l-Hudûd Bölümünün İncelenmesi* (Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)).

<sup>6</sup> Ebü'l-Hasen Nûreddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye*, thk. Abdulfettâh Ebû Gûdde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2005), 3.

söylemek mümkündür.<sup>7</sup> Çalışmanın esasını ise Ali el-Kârî'nin fakîhliği ve fûrû' fıkha dair beyanlarında mezhepler arası izlediği yöntem ve tutum oluşturmaktadır.

## 2. Ali el-Kârî'nin Hayatına Dair Bazı Tartışmalı Bilgilerin Değerlendirilmesi

Ali el-Kârî'nin hayatı hakkında tartışmalı noktalardan birini onun doğum tarihi, diğerini ise Mekke'ye ne zaman göç ettiği oluşturmaktadır. Ali el-Kârî'nin doğum tarihi, klasik kaynaklarda açık biçimde yer almamakta; bu nedenle araştırmacılar arasında tartışmalı bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Mevcut çalışmalar, onun hocalarının vefat tarihlerine dayanarak doğum yılını tahmin etmeye çalışmaktadır.<sup>8</sup> Ali el-Kârî'nin doğum tarihiyle ilgili tartışmalar, genellikle hicrî 916 (1510) öncesi ile Abdulfettah Ebû Ğudde'nin belirttiği hicrî 930 (1524) tarihleri arasında yoğunlaşmaktadır. Hicrî 916 tarihinin öne sürülmesi ise kendisinin Muînüddîn b. Hâfız Zeynüddîn'i (ö. 916/1510) hocaları arasında zikretmesi ve onun Râfîzîler tarafından şehit edildiğini aktarmasına<sup>9</sup> dayanmaktadır.<sup>10</sup>

Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh* adlı eserinde, hadis alanında icâzet aldığı ve İmam Suyûtî'nin öğrencisi olduğunu belirttiği bir hocasından daha söz eder. Bu hocasının ismini "Muhammed"<sup>11</sup> b. Ali b. Ahmed el-Cinânî el-Ezherî eş-Şâfiî el-Eş'arî el-Ensârî" (ö. 935/1529) olarak kaydeder.<sup>12</sup> Ancak klasik kaynaklarda bu tam isimle anılan bir şahsa rastlanmamaktadır. *el-Budûr* adlı kaynakta ise bu kişinin "Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Sâlim el-Cinânî" adıyla, Ali el-Kârî'nin hocaları arasında geçtiği görülür.<sup>13</sup> Modern bir çalışmada,<sup>14</sup> aynı şahsın 935/1529'da vefat ettiği ve nisbesinin "el-Cünâcî" olduğu belirtilmiştir. Konuyla ilgili en açık bilgiyi Sehâvî (ö. 902/1497) vermekte; nisbenin iki "cîm" harfiyle okunması gerektiğini ifade etmektedir.<sup>15</sup> Bu bağlamda, Sehâvî'nin kaydettiği şeklin doğru, diğer varyantların ise istinsah hatası sonucu ortaya çıkmış olduğu değerlendirilebilir. Öte yandan Suyûtî'nin 911/1505'te vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu şahsın Sehâvî'den sonra onun öğrencisi olabileceği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, Ali el-Kârî'nin Mekke'ye hicretinin, ilk hocası Hâfız Zeynüddîn'in 916/1510'daki vefatından sonra ve Muhammed el-Cünâcî'nin 935/1529'daki ölümünden önce gerçekleştiği söylenebilir. Ayrıca, söz konusu veriler onun doğum tarihinin 916/1510'dan önce olma ihtimalini de kuvvetlendirmektedir.

Yukarıdaki veriler doğrultusunda şu tespit yapılabilir: Türkiye'de Ali el-Kârî hakkında, üçü doktora düzeyinde olmak üzere toplam 15 lisansüstü tez bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında yalnızca Kılıç'ın araştırmasında, müellifin hadis ilmindeki önemli hocalarından biri olan Muhammed el-Cünâcî'ye değinilmiştir. Ancak burada aktarılan bilgiler hem sınırlı düzeydedir hem de yukarıda belirtilen bazı çelişkileri içermektedir. Ali el-Kârî üzerine müstakil bir çalışma gerçekleştiren Kutlay da hocaları arasında Muhammed el-Cünâcî'ye yer vermemiştir.<sup>16</sup> Buna karşılık, Muhammed el-Cünâcî'nin 935/1529

<sup>7</sup> Ebû'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâyê*, thk. Heysem Muhammed Temîm (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 1/11.

<sup>8</sup> Abdulfettâh Ebû Ğudde, *Şerhu şerhi Nuhbetü'l-fiker fi mustalahâtihî ehli'l-eser*, thk. Muhammed Nizar Temîm - Heysem Nizar Temîm (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), Mukaddime, 59 vd.; Muhammed Çiştî, *el-Bidâatu'l-müzcât limen yutâliu'l-Mirkât fi Şerhi'l-Mişkât* (Multan: Mektebe İmdâdiyye, ts.), 2; Halil İbrahim Kutlay, *el-İmâm Aliyyu'l-Kârî ve eseruhu fi ilmi'l-Hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Beşâirî'l-İslâmiyye, 1987), 59.

<sup>9</sup> Ebû'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Şemmu'l-avârid fi zemmi'r-Ravâfid*, thk. Mecîd el-Halîfe (Kahire: Merkezü'l-Furkân li'd-Dirâseti'l-İslâmiyye, 2004), 42.

<sup>10</sup> Ebû Ğudde, *Nuhbe*, Mukaddime; Abdullâh Merdâd Ebû'l-Hayr, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-Nûr ve'z-Zehr fi Terâcimi Efâdili Mekke*, thk. Muhammed Saîd el-Amûdî - Ahmed Ali (Cidde: Âlemu'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1986), 365-369; Çiştî, *el-Bidâat*, 2 vd.; Mehmet Boynukalın, *Fıkıh Usulü Âlimleri ve Eserleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.), 397; Demirbaş, *Haneî Hadis Usûlü*, 23-24.

<sup>11</sup> *Mirkâtü'l-mefâtîh* baskılarında "Muhammed" ismi bulunmadığını belirten Muhammed Çiştî bu âlimin esas isminin Muhammed olduğunu ve Pakistan yazma nüshalarında bulunduğunu ifade etmektedir. (Çiştî, *el-Bidâat*, 15.)

<sup>12</sup> Ebû'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâtihî'l-Mesâbih*, thk. Cemâl Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007), 1/40.

<sup>13</sup> Muhammed Hıfzurrahmân b. Muhibburrahmân Kümillâî, *el-Budûru'l-mudiyye fi terâcimi'l-Haneîyye* (Kahire: Dâru's-Sâlih, ts.), 13/60.

<sup>14</sup> Mehmet Kılıç, *Molla Ali el-Kârî'nin "Envâru'l-Kurân ve Esrârü'l-Furkân" Tefsirinde Kıraatlara Yaklaşımı* (Ankara: İlahiyât, 2023).

<sup>15</sup> Şemsuddîn Ebû'l-Hayr Muhammed Sehâvî, *ed-Davû'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, ts.), 13/161; Muhyiddîn Abdilkâdir b. Şeyh b. Abdillâh Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir 'an ahhârî'l-karni'l-âşir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405), 180.

<sup>16</sup> Kutlay, *el-İmâm Aliyyu'l-Kârî*, 33-36.

yılında vefat ettiğine dair kaynaklar arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu durum, onunla Mekke'de görüştüğü anlaşılan Ali el-Kârî'nin hicretinin söz konusu tarihten önce gerçekleşmiş olması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla eldeki veriler, Kutlay'ın Ali el-Kârî'nin 952-983 (1545-1575) yılları arasında Mekke'ye göç etmiş olabileceğine dair öngörüsünü geçersiz kılmaktadır.<sup>17</sup>

Bu bilgilerin değerlendirilmesi olarak Ali el-Kârî'nin Mekke'ye hicret tarihinin, ilk hocası Hâfız Zeynuddîn'in vefatı olan 916/1510'dan sonra ve Muhammed el-Cünâcî'nin vefatı olan 935/1529'dan önce olduğundan bahsedilebilir. Aynı zamanda yukarıdaki bilgilerin Ali el-Kârî'nin doğum tarihinin 916/1510'dan önce olması ihtimalini kuvvetlendirdiği görülmektedir.

Öte yandan Kılıç'ın, Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Mışkât* şerhinin başında yer verdiği hadis icazetlerine dair değerlendirmesi,<sup>18</sup> Ali el-Kârî'nin doğrudan İmam Suyûtî (ö. 911/1505) ve İbn Hacer el-Askalânî'den (ö. 852/1449) hadis alanında icazet aldığı izlenimini vermektedir. Ancak el-Kârî, hadiste genel ve tam icazeti, Muhammed el-Cünâcî aracılığıyla aldığını açıkça belirtmektedir. Ali el-Kârî, Muhammed el-Cünâcî'nin bu icazetleri, doğrudan Suyûtî'den ve silsilesi İbn Hacer'e ulaşan ravilerden aldığını vurgular. Kılıç'ın ifadelerindeki anlam karmaşası, bu ayrımı yeterince açık biçimde yansıtmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Ali el-Kârî, Cünâcî'nin kendisine, Kastallânî'nin (ö. 923/1517) tüm rivayet ve telifatına dair ayrıca bir icazet verdiğini de ifade etmektedir.<sup>19</sup>

Bu değerlendirmeler, Ali el-Kârî'nin hadis ilmindeki otoritesini, rivayet zincirinin yanında icazetlerin mahiyetine dair bilinçli bir tasnife dayandığını göstermektedir. Ali el-Kârî, icazet aldığı kişilerin kaynaklarını ve isnad silsilelerini açıkça belirtmiş, böylece ilmî aktarımda şeffaflığa önem vermiştir. Bu durum, onun rivayetlerin meşruiyetini sadece isnadla değil, icazetin kapsam ve niteliğiyle de ilişkilendiren metodolojik yaklaşımını yansıtmaktadır.

### 3. Ali el-Kârî'nin Fakîhlîği

Ali el-Kârî'nin tahsil hayatı boyunca farklı mezheplere mensup birçok âlimden ders alması, onun yalnızca Hanefî fıkıhına değil, diğer mezheplerin usûl ve furûuna da vukûfiyet kazanmasına imkân sağlamıştır. Nitekim bu ilmî birikimi, eserlerinde mezhepler arası mukayeseye dayalı bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir.

Gayret ve çalışmasının bir yansıması olarak ise müellifin daha erken bir tarihte tamamladığı eserinde, henüz telifi tamamlanmamış olan çalışmalarına atıfta bulunması, sadece yazarın telif sürecine ışık tutmakla kalmayıp, aynı zamanda metinler arası ilişki açısından da incelenmeye değer bir durumdur. Nitekim Ali el-Kârî, H. 1003 yılında tamamladığı *en-Nukâye* şerhinde, daha sonra H. 1006'da telif ettiğini belirttiği<sup>20</sup> *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker* adlı eserine atıfta bulunmuştur.<sup>21</sup> Müellifin kronolojik sıraya aykırı bu tutumuna diğer bazı eserlerinde de rastlanmakta ve bu durum çeşitli araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir.<sup>22</sup> Bu örnek, Ali el-Kârî'nin ilmî kapasitesini ortaya koymakla birlikte, birden fazla çalışmayı eşzamanlı olarak yürüttüğü izlenimini de vermektedir. Aynı zamanda müellifin, eserlerini sistemli ve tutarlı bir yöntemle kaleme aldığı sonucunu çıkarmak da mümkündür.

Vefatının 400. yılı dolayısıyla yapılan bibliyografik çalışmada, fıkıh alanında çoğu risale formunda olmak üzere 50'den fazla eseri tespit edilmiştir. Ancak bunlardan büyük hacimli olan bazı haşiye ve şerhlerin, kaynaklarda zikredilmesine rağmen günümüze ulaşan herhangi bir yazma nüshası tespit

<sup>17</sup> Kutlay, *el-İmâm Aliyyu'l-Kârî*, 54.

<sup>18</sup> Kılıç, *Molla Ali el-Kârî'nin "Envâru'l-Kurân ve Esrâru'l-Furkân" Tefsirinde Kıraatlere Yaklaşımı*, 30.

<sup>19</sup> Kârî, *Mirkât*, 1/40.

<sup>20</sup> Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Şerhu şerhi Nuhbetu'l-fiker fî mustalahâtı ehli'l-eser*, thk. Muhammed Nizar Temîm - Heysem Nizar Temîm (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 816.

<sup>21</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 7; Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Fethu bâbi'l-înâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2017), 1/230.

<sup>22</sup> Demirbaş, *Hanefî Hadis Usûlü*, 32, 33.

edilememiştir. Özellikle *el-Hidâye* ve *Fethu'l-Kadîr* üzerine yazdığı haşiyeler buna örnek teşkil etmektedir.<sup>23</sup>

Mevcut veriler ışığında, Ali el-Kârî'nin fikhî düşüncesinin en açık biçimde görülebileceği eserler *Fethu bâbi'l-inâye* ve *Mirkâtü'l-Mefâtîh* olarak öne çıkmaktadır. Risale türündeki diğer çalışmaları ise daha çok spesifik meselelere dair kanaatlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte genel fıkıh anlayışını bu tür metinlerden çıkarsamak güçtür. Bu nedenle, çalışmamızda temel kaynak olarak söz konusu iki esere odaklanılmıştır.

Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Fethu bâbi'l-inâye* adlı eseri, hadisle istidlal bağlamında Hanefîlere yöneltilen eleştirilere—özellikle zayıf hadis kullanımı ve hadisin zahirine bağlı kalmak gibi ithamlara—cevap niteliği taşımaktadır. Müellif, eserin girişinde fikhî meselelerin tafsilatına girmekten ziyade Hanefîlerin delil sistematüğünü öne çıkaracağını açıkça ifade eder.<sup>24</sup> Benzer bir yaklaşım, hacimli eseri *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih*'te de görülmektedir.<sup>25</sup>

Bu ana başlık altında Ali el-Kârî'nin söz konusu eleştirilere karşı nasıl bir yöntem benimsediği, İslâmî ilimlerdeki yetkinliğini fıkıh alanına nasıl yansıttığı, fıkıh ile zühd arasında kurduğu ilişki ve Hanefî mezhebine yönelik tenkitlere cevap verirken kullandığı yöntem ve usûl ele alınmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda *Fethu bâbi'l-inâye* adlı eseri temel alınarak aşağıda bazı örnekler sunulup analiz edilmesi hedeflenmektedir.

### 3.1. Ali el-Kârî'nin Fıkıhçılığında Fıkıh-Zühd İlişkisi

Ali el-Kârî, ilmî kimliğe sahip kişilerin nasıl bir yaşam tarzı benimsemeleri gerektiği konusunda yaşantısıyla örnek olmuş ve değerli önerilerde bulunmuş, bu minvalde *Teb'îdu'l-ulemâ an takrîbi'l-umerâ* adlı risalesini yazmıştır.<sup>26</sup> Müellif, fikhî birikimin kemâl-i amelle bütünleşerek zühdü ortaya çıkarmasını İslâmî bir ölçüt olarak kabul etmiş, dünyevî kazanç uğruna meşguliyetleri azaltmayı hedeflemiş ve ilim erbabına da aynı yolu tavsiye etmiştir.<sup>27</sup> Ali el-Kârî çalışmalarını bu zihinsel yapıyla sürdürerek İslâmî öğretileri ve yaşamı bir bütün olarak ele almıştır. Bu çerçevede, iman, İslam ve ihsan üçlüsünü hayatında tatbik etmiş ve bu unsurları birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görmüştür. Müellifin bu tutumuna bey' hakkında *Fethu bâbi'l-inâye*'de yer alan şu açıklamalar örnek olarak verilebilir.

Ali el-Kârî *Fethu Bâbi'l- 'Înâye* adlı eserinde bey'in tanımına geçmeden önce fıkıh ilminde "Kitâbu'l-Bey'" başlığının hangi amaçla kaleme alındığı üzerinde durmaktadır. Ona göre bu bölümün yazılmasının temel gerekçesi, şer'an helâl ve haram olan alışveriş türleri ile fâsid akid çeşitlerinin açıklanmasıdır. Müellif, konunun zühd ile ilişkisi bağlamında İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) bey' konusuna dair yaklaşımına da yer vermektedir.<sup>28</sup> Bu çerçevede İmam Muhammed'in zühd hakkında eser telif etmediği yönündeki bir ifadeye karşılık olarak "Kitâbu'l-Bey'i tasnif ettim ya!" şeklindeki cevabını nakletmektedir. Ali el-Kârî bu ifadeden hareketle, zühdün "helâli elde etmeye gayret göstermek ve haramdan sakınmak" şeklinde anlaşılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca zühdün önemine binaen bir hadise<sup>29</sup> atf yaparak, geçimini haram yolla sağlayan kimsenin duasının kabul edilmeyeceğini belirten rivayeti aktarmayı uygun bulmuştur. Bunun yanı sıra Ali el-Kârî yaşadığı dönemde dahi Hz. Peygamber'in ahir zamanda faizin yaygınlaşacağı ve faiz yemeyen kimselere dahi onun tozunun bulaşacağına dair uyarısını<sup>30</sup> ciddiyetle ele almaktadır.<sup>31</sup> Bu çerçevede o, satım akdinin (bey') sadece dünyevî kazancı meşrû

<sup>23</sup> Şemmâ', *Molla Ali el-Kârî*, 14, 25.

<sup>24</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 3 vd.

<sup>25</sup> Kârî, *Mirkât*, 1/41.

<sup>26</sup> Kârî, *Mirkât*, 1/41, 254, 474; Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Mecmû'u resâilî'l-Allâme el-Mollâ Aliyyî'l-Kârî*, thk. Mâhîr Edîb Habbûş vd (İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2016), 6/522; Ebû Ğudde, *Nuhbe*, Mukaddime, 61; Şemmâ', *Molla Ali el-Kârî*, 10.

<sup>27</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 5; Kârî, *Feth*, 2017, 2/46; Şemmâ', *Molla Ali el-Kârî*, 6 vd.

<sup>28</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/445.

<sup>29</sup> Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmî'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1374-75/1955-56), "Zekat", 19.; Kârî, *Mirkât*, 6/5-7.

<sup>30</sup> Süleyman b. el-Eşas b. İshak Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Dâru'l-Asriyye, ts.), "Buyû", 3.

<sup>31</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/445-446.

yoldan elde etmenin bir aracı olmanın ötesinde zühdün gerçekleşmesinde de önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bey'in hem lügat hem de ıstılah anlamlarını ele almasının yanı sıra onu uhrevî sorumluluk bağlamında değerlendirmesi, Ali el-Kârî'nin hukukî düzenlemelerin tek başına ahlâkî yeterliliği sağlamadığı görüşünde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım onun dinî ilimleri inanç, amel ve zühd bütünlüğü içinde değerlendirdiğini ve bu bütünlük anlayışının tasavvufî kişiliğinin bir yansıması olarak görülebileceğini düşündürmektedir. Nitekim tasavvufun temel konusu ahlâktır. Tasavvuf, ister imanî ister amelî olsun, dinin bütününde yer alan ahlâkî boyutları ele alır. İmam Ebû Hanîfe'nin fıkıhı "nefsin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmek"<sup>32</sup> şeklinde tanımlaması ile İmam Muhammed'in zühdü muâmelâtla ilişkilendirmesi, onların nazarında iman, İslâm ve ahlâkın birbirinden ayrı düşünölemeyecek bir bütün oluşturduğunu göstermektedir.<sup>33</sup>

İmam Muhammed ve Ali el-Kârî'nin açıklamaları temel alındığında şu sonuca varmak mümkündür: Kişi nasıl Allah'a yakınlaşmak için zühdü önelemeliyse zühdün sahih bir biçimde yaşanabilmesi de helâl kazanca dikkat etmeyi gerektirir. Bu nedenle zühdü benimseyen bir kimsenin, kazancının meşrû yollarla elde edilmesine özen göstermesi gerekir. Bu ise alışverişin İslâm'ın belirlediği kurallar çerçevesinde yapılmasıyla mümkündür. Bu bağlamda zikredilen bir hadis de konunun önemini vurgular niteliktedir. Söz konusu rivâyette, Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas (ö. 55/675), Rasûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) duası makbul olan kimselerden olmayı talep etmiş; bunun üzerine Rasûlullah kendisine helâl gıdayla beslenmesini tavsiye etmiştir.<sup>34</sup>

### 3.2. Farklı Mezheplere Ait Görüşleri Değerlendirmesi

Ali el-Kârî, eserinde genellikle Ehli Sünnet'e mensup dört mezhebin görüşlerine yer vermekle birlikte Hanefîlerin delillerini müstakil müctehid sayılabilecek âlimlerin beyanlarıyla desteklemektedir. Bu çerçevede müellifin, İbrahim en-Nehâî (ö. 96/714), Hasen el-Basrî (ö. 110/728), Osman el-Bettî (ö. 143/760[?]), İbn Şübrûme (ö. 144/761), İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), İmam Evzaî (ö. 157/774) ve Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) gibi erken dönem âlimlerinin görüşlerine atıfta bulunduğu görölmektedir. Ayrıca, mest üzerine meshin meşrûiyeti gibi âyet-i kerîmelerde açık delil bulunmayan meselelerde kendisinden önce bazı fukahânın da yaptığı gibi ilgili naslar çerçevesinde sahabe ve selef rivayetlerini de aktarmak suretiyle konuyu açıklamayı tercih ettiği görölmektedir.<sup>35</sup> Tâbisi kalmamış mutlak müctehidler arasında yer alan İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), İmam Evzaî (ö. 157/774) ve Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) gibi âlimlerin görüşlerini aktarması, onların fıkıhî mirasının korunmasına katkı sunduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Ayrıca Ali el-Kârî'nin diğer mezheplere ilişkin aktarımlarda genellikle görüşleri doğrudan mezhep imamlarına isnat etmeyi tercih ettiği görölmektedir. Bu bağlamda müellif, yalnızca mezhep imamına nispet edilen ifadeleri aktarmakta, bunları kimden naklettiğini belirtmemektedir. Öte yandan, İmam Ebû Hanîfe dışındaki mezhep imamlarının önde gelen talebelerine nadiren atıfta bulunması da dikkat çekmektedir. Ancak zaman zaman bu genel tutumunun dışına çıkarak, mezhep içi farklı görüşlere de yer verdiği görölmektedir. Örneğin Ali el-Kârî, buğday ununun aynı cinsten, keylî ölçüyle değiştirilmesine dair değerlendirmesinde, İmam Şâfiî'nin bu tür bir mübadeleyi caiz görmediğini belirtmekte; ancak onun öğrencileri Buveytî (ö. 231/846) ve Müzenî'nin (ö. 264/878), söz konusu mübadelenin geçerliliğini İmam Şâfiî'den naklettiklerini ifade etmektedir. Bu örnek, müellifin nadiren de olsa mezhep imamlarının önde gelen talebelerine atıfta bulunduğuna işaret etmekte ve söz konusu mezhepte tercih edilen görüşün tespit edilmesi açısından da önem arz etmektedir.<sup>36</sup>

<sup>32</sup> Muhammed b. Ferâmur b. Ali Molla Hüsrev, *Mirâtu'l-usûl fî şerh-i Mirkâtu'l-Vusûl* (İstanbul: Furkan kitabevi, ts.), 16.

<sup>33</sup> Zeki Yaka, "İslam İktisadının Gayesi", *İslam İktisadı ve Finansı* (Editörlü kitap), (2017), 20-25.

<sup>34</sup> Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Tânk b. Avdillah-Abdu'l-Muhsin b. İbrahim (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 6/310, 6495.

<sup>35</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 183; Kârî, *Feth*, 2017, 2/448, 457, 507, 511-514.

<sup>36</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/512.

Bunların dışında Ali el-Kârî'nin ele aldığı meseleye ilişkin görüşüne önem atfetmesi sebebiyle ismini andığı âlimler arasında Kaffâl eş-Şâşî (ö. 365/976),<sup>37</sup> İbn Abdilber (ö. 463/1071),<sup>38</sup> İbnu's-Sabbâğ (ö. 477/1084),<sup>39</sup> İmam Nevevî (ö. 676/1277),<sup>40</sup> İbn Dakîkul'îd (ö. 702/1302)<sup>41</sup> ve İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)<sup>42</sup> yer almaktadır. Müellifin bu âlimleri ya delil olarak kullandığı hadisin sıhhati bağlamında ya da mensup oldukları mezhepte hâkim görüşe aykırı bir kanaat beyan etmeleri sebebiyle zikrettiği ancak bu tür atıfların eser genelinde oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Ali el-Kârî'nin fikhî ehliyetini ortaya koyan dikkat çekici hususlardan biri, Hanefî mezhebi dışındaki görüşleri değerlendirirken sergilediği tutumdur. Müellif, ele aldığı meselede mezhep imamına nispet edilen birden fazla görüş bulunması durumunda, ilgili mezhepte hangisi tercih edilmişse o görüşü esas almakta ve bunun üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşımıyla sadece nakil yapmakla yetinmeyip, aynı zamanda söz konusu mezhebin iç tutarlılığını da dikkate alarak kurallarını aktardığı görülmektedir.<sup>43</sup> Örneğin mezhep âlimlerinin ribânın illetine dair sözlerini değerlendiren müellif, Hanefîler dışında diğer üç mezhep imamından ikişer görüş nakletmektedir. Söz konusu ettiği bu görüşler içerisinde İmam Şâfiî'den nakledilen sözleri “*kadîm*” ve “*cedîd*” ifadeleri ile vermektedir. İmam Mâlik ve İmam Ahmed'den gelen sözlerin tercihli olanını ise “*بِهَـٰلِ*” ibaresi ile hükme bağlamaktadır.<sup>44</sup>

Öte yandan, müellifin diğer mezheplere ait rivayetleri değerlendirirken “*el-ezhâr*” ve “*el-esahlh*” gibi nitelemeleri kullanarak görüşler arasında bir tercih yaptığı da anlaşılmaktadır.<sup>45</sup> Ali el-Kârî, bu yöntemi özellikle diğer üç mezhep imamına nispet edilen görüşleri değerlendirirken de tutarlı biçimde sürdürmüştür.<sup>46</sup> Bu durum, onun mezhepler arası fikhî mukayeseye olan hâkimiyetini ve metodolojik duyarlılığını yansıtmaktadır.

Ali el-Kârî'nin Hanefî mezhebi dışındaki görüşleri inceleme biçimi, onun mukayeseli fıkıh alanındaki birikimini ve yorum gücünü ortaya koyan önemli örnekler barındırmaktadır. Bu çerçevede, ribevî mallara dair hadislerde geçen<sup>47</sup> ve “elden ele” şeklinde tercüme edilen “*يَدًا يَدًا*” ifadesinin yorumu dikkat çekicidir. Ali el-Kârî, bu ibarenin İmam Mâlik ve İmam Şâfiî tarafından kinayeli bir anlatım olarak kabul edildiğini ve bu mezheplerin söz konusu ifadeyi kabz (fiilî teslim) anlamında yorumladıklarını aktarmaktadır. Onlara göre “el”, teslim alma aracı olduğu için ister para ister başka ribevî mallar olsun, akdin taraflarının ayrılmasından önce fiilî kabz gerçekleşmelidir.<sup>48</sup>

Buna karşılık Hanefîler, “yeden bi yed” ifadesini malın belirginleşmesi, yani muayyen hale gelmesi olarak yorumlamışlardır. Aynı râviden (Ubâde b. Sâmî) gelen diğer bir rivayette geçen<sup>49</sup> “*عَيْنًا بِعَيْنٍ*” ifadesi, bu yorumu desteklemektedir. Bu nedenle Hanefîler, burada geçen “el” kelimesinin kabz aracı değil, tayin aracı olduğunu belirtmişlerdir. Paranın tayinle taayyün etmemesi sebebiyle, altın, gümüş ve benzeri nakdî mallarda fiilî teslimin gerekli olduğunu kabul etmişlerdir. Ali el-Kârî'nin açıklamalarından, Hanefîler'e göre akid gerçekleştikten sonra, paranın dışındaki belirli mallarda kabzın şart olmadığı anlaşılmaktadır.<sup>50</sup>

Müellifin fâsid akitler konusundaki mezhep farklılıklarını da değerlendirdiği görülmektedir. İmam Ebû Hanîfe dışındaki üç mezhep imamının, tarafların rızası bulunsa dahi fâsid bir akid ile müşterinin

<sup>37</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/463.

<sup>38</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/457.

<sup>39</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/516.

<sup>40</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 3/455.

<sup>41</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 45.

<sup>42</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 7.

<sup>43</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/507.

<sup>44</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/506-507.

<sup>45</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/470, 477, 492, 498, 507.

<sup>46</sup> Nureddin Tortop, *Ali el-Kârî'nin Fethu Bâbi'l-Înâye Adlı Eseri: Genel Özellikleri ve Satım Akdi Bölümünün İncelenmesi* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025), 79.

<sup>47</sup> Müslim, *Müslim*, “Müsâkât”, 83; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406), “Buyû”, 44.

<sup>48</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/509.

<sup>49</sup> Nesâî, “Buyû”, 50.

<sup>50</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/509-510.

mülkiyet hakkı kazanamayacağı görüşünü benimsediklerini belirtmektedir. Ali el-Kârî, bu görüşe göre fâsid akdin yasak olduğu ve bu yasağın haramlık ifade ettiği yorumunu aktarır. Bu nedenle, mülk edinmenin bir nimet olduğu ve nimetin haram bir fiile dayandırılmayacağı gerekçesiyle fâsid akde dayalı mülkiyetin geçerli olmadığını düşündüklerini ifade eder.<sup>51</sup>

Bu örnekler, Ali el-Kârî'nin sadece farklı mezhep görüşlerini nakletmekle kalmayıp, bunları karşılaştırarak değerlendirme yaptığını ve mezheplerin dayandığı ilkeleri göz önünde bulundurduğunu ortaya koymaktadır.

Bu noktada Ali el-Kârî'nin İmam Şâfiî'ye ait görüşlere özel bir dikkat gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim müellif, İmam Şâfiî'den yaptığı nakillerde mümkün olduğunca sözün "kadîm" veya "cedîd" görüşe ait olduğunu belirtmeye özen göstermektedir.<sup>52</sup> Eğer İmam Şâfiî'nin görüşünü herhangi bir kayıt koymadan aktarıyorsa, bu durumda söz konusu ifadenin genellikle "kavl-i cedîd"e ait olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca müellif, değerlendirmelerini sunduktan sonra, İmam Şâfiî sonrası dönem Şâfiî fakihleri tarafından "kavl-i kadîm" meşhur olmuşsa, buna da yer vermektedir. Bu yaklaşım, Ali el-Kârî'nin mezheplerin iç gelişim süreçlerine de vukufiyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu duruma örnek olarak, "rü'yet muhayyerliğinin" geçerliliği meselesi verilebilir. Müellif, bu konuda İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki ayrı görüş bulunduğunu, kavl-i kadîme göre bu tür muhayyerliğin geçerli, kavl-i cedîde göre ise caiz olmadığını aktarmaktadır. Ayrıca aralarında Kaffâl eş-Şâfiî'nin de yer aldığı birçok Şâfiî fakihin bu konuda kavl-i kadîmi benimsediğini ifade etmektedir.<sup>53</sup>

Bu yaklaşım, Ali el-Kârî'nin yalnızca zahirî rivayetleri aktarmakla yetinmediğini, aynı zamanda mezhep içi tercihleri ve tarihsel gelişimi de göz önünde bulundurarak kapsamlı bir değerlendirme yaptığını göstermektedir.<sup>54</sup>

Ali el-Kârî'nin eserinde, meşhur dört mezhep dışına çıkarak Zâhirî mezhebinin görüşlerine de yer verdiği dikkat çekmektedir. Müellif, kimi zaman bu mezhebin görüşlerini doğrudan mezhep imamı Dâvud ez-Zâhirî'yi (ö. 270/884) zikrederek aktarmakta, kimi zaman ise İbn Hazm'ın (ö. 456/1064)<sup>55</sup> ismini anarak Zâhirî görüşlerine atıfta bulunmaktadır. Nitekim Ali el-Kârî, kıyas delilini kabul etmemesi sebebiyle ribevî malların hükmünün genelleştirilmesi konusunda Dâvud ez-Zâhirî'nin, diğer dört mezhep fakihlerinden ayrıştığını ifade etmektedir.<sup>56</sup>

Zâhirîler dışında, Ali el-Kârî'nin Haricîler ve Şiîler'in görüşlerine de yer verdiğinden söz edilebilir. Bununla birlikte, mevcut veriler ışığında müellifin Haricîler'e yalnızca bir yerde değindiği görülmektedir ki bu da muâmelât değil, ibadetle ilgili bir bağlamdadır. Nitekim Ali el-Kârî, "Harûrâ" kelimesinin Kûfe civarında Haricîlerin ortaya çıktığı köyün adı olduğunu belirttikten sonra, kadınların hayız döneminde kılamadıkları namazları daha sonra oruç gibi kaza etmeleri meselesini ele alır. Bu bağlamda müellif, söz konusu durumda yalnızca Haricîler'in namazın kaza edilmesi gerektiği görüşünü savunduğunu, diğer hiçbir kimsenin bu kanaatte olmadığını ifade etmektedir.<sup>57</sup>

Müellif, Şîa'nın görüşüne de yine ibadetle ilgili bir meselede değinmektedir. Abdestte ayakların yıkanmasının gerekliliği konusunu ele alan Ali el-Kârî, Şîa'nın abdest alırken ayakları mesh etmeyi yeterli gördüğünü belirtmektedir. Bu çerçevede, müellif tüm görüşleri aktardıktan sonra, konuya ilişkin nasları değerlendirerek ayakların yıkanmasının abdestin bir rüknü olduğunu ortaya koymuş ve bu suretle Şîa'nın görüşünü ilmî gerekçelerle reddetmiştir.<sup>58</sup>

<sup>51</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/492.

<sup>52</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/453.

<sup>53</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/463.

<sup>54</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/463.

<sup>55</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 94.

<sup>56</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/507.

<sup>57</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 194.

<sup>58</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 21.

### 3.3. Mezhep İçi Farklı Görüşlere Yer Verilmesi

Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye* adlı eserinde ele aldığı her fikhî meselede, öncelikle İmam Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin görüşlerini aktarmaya özen göstermektedir. Bu nakilleri yaparken müellifin oldukça seçici davrandığı ve söz konusu görüşlerin sıhhat derecelerini de dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, müellifin kimi zaman çeşitli gerekçelerle Hanefî mezhebi imamlarından herhangi birinin görüşünü tercih ettiği de görülmektedir. Bu yönüyle Ali el-Kârî'nin, mezhep imamları arasında görüş farklılıklarının bulunduğu neredeyse her meselede mezhep içi ihtilaflara yer verdiğini ifade etmek isabetli olacaktır. Bu çerçevede, çalışmanın bütünlüğü gözetilerek bazı dikkat çekici örneklerin sunulması yerinde olacaktır.

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf, arıların ancak kovanlarıyla birlikte satılabileceğini belirtmişlerdir. Buna karşılık, İmam Muhammed ile birlikte diğer üç mezhep imamı, arıların toplu halde bulunmaları durumunda kovan olmaksızın da satışlarının geçerli olduğunu savunmuşlardır. Ali el-Kârî ise bu ihtilaflı konuda, arıların toplu olarak satılmasında bir sakınca bulunmadığını ifade eden görüşü tercih etmiştir. Bu tercihiyle müellif, Hanefî mezhebi içindeki farklı görüşleri dikkate aldığını ve gerekçeye dayalı tercihte bulunduğunu ortaya koymaktadır.<sup>59</sup> Bu tercih, aynı zamanda diğer mezheplerin gerekçeleriyle uyumlu bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca Ali el-Kârî'nin benimsediği bu fetvâ, günümüzdeki arı ticareti açısından da pratik bir kolaylık sağlamaktadır. Zira günümüzde arı satışları genellikle kovan içindeki çıtalar halinde yapılmakta olup, bu uygulama İmam Muhammed ve cumhûrun görüşüyle örtüşmektedir. Dolayısıyla müellifin bu tercihi hem mezhepler arası yakınlaşmayı desteklemekte hem de çağdaş uygulamalarla uyum arz etmektedir.

Ali el-Kârî, mezhep içi ve mezhepler arası görüşleri aktarmanın yanı sıra, zaman zaman bu görüşleri gerekçeleriyle birlikte değerlendirmiştir. Nitekim fâsid ve bâtıl alışverişleri ele aldığı bir bölümde insan sütü ticaretine dair tartışmalara yer vermektedir. Müellifin nakline göre, İmam Ebû Hanîfe insan sütü satışını câiz görmezken, İmam Şâfiî bu satımı câiz kabul etmektedir. İmam Ebû Yûsuf ise cariyeye sütü için satımı geçerli sayarken, hür kadının sütü için bunu kabul etmemektedir. Bu noktada Ali el-Kârî, Ebû Yûsuf'un ayrımını eleştirerek köleliğin hükmî bir eksiklik olmakla birlikte insan onurunu ortadan kaldırmadığını, dolayısıyla bu farklılığın sütün satılabilirliği üzerinde etkili olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre insan, statüsünden bağımsız olarak şerefli bir varlıktır. Ayrıca anne sütü çocuğa dahi ancak belirli bir süre için helal kılınmıştır. Bu sebeple müellif, bazı Hanefî fakihlerin göz hastalığı gibi tıbbî gerekçelerle bile olsa başka bir tedavi imkânı varken anne sütünün göze damlatılmasını câiz görmediklerini özellikle belirtmektedir. Bu değerlendirme, Ali el-Kârî'nin hem mezhep içi görüşlere eleştirel yaklaşımını hem de insan onuruna dair hassasiyetini yansıtmaktadır.<sup>60</sup>

Ali el-Kârî'nin açıklamalarından, İmam Ebû Hanîfe'nin insan sütünün satışını câiz görmeme görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, anne sütünün satılması meselesinde Ali el-Kârî'nin, İmam Ebû Yûsuf'un cariyenin sütünün satışını câiz görmesini, mezhep içindeki genel kanaate pek uygun bulmadığı ortaya çıkmaktadır. Müellif, İmam Ebû Yûsuf'tan bu görüşü nakletse de görüşün sıhhatine dair herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Bu durum, Ali el-Kârî'nin, görüşün ilmî açıdan değerlendirilmesini, sıhhatinin tartışılmasından daha kıymetli bulduğunu ve ilmî tartışmaların zenginliğini ön plana çıkarmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Ali el-Kârî'nin benzer tutumunu, ipek böceğinin koza veya yumurta halinde satışı meselesinde de görmek mümkündür. Müellif, haşere sınıfına girdiği için İmam Ebû Hanîfe'nin her iki durumda da ipek böceğinin satışını câiz görmediğini belirtirken, İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in farklı görüşlerde olduğunu ifade etmektedir. İmam Muhammed hem koza hem de yumurta halinde ipek böceğinin satışını geçerli sayarken, İmam Ebû Yûsuf ise kozası belirgin hale geldiğinde böceği de kozasına dahil ederek satışını câiz kabul etmiştir.<sup>61</sup> Ali el-Kârî, ipek böceğinin yumurtalarının satışı konusunda İmam Ebû Yûsuf'un görüşlerinin karışık olduğunu belirterek, bu konuda İmam

<sup>59</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/485, 486.

<sup>60</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/486.

<sup>61</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/486.

Muhammed'in görüşünü tercih etmektedir. Ayrıca müellif, bu fetvânın, halk arasında âdet halini almış uygulamalara daha uygun olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, Ali el-Kârî'nin mezhep içindeki farklı görüşleri ilmî bir çerçevede değerlendirip, halkın uygulamalarını göz önünde bulundurarak örfü dikkate alan bir tutum sergilediğini göstermektedir.<sup>62</sup>

*e-Nukâye* müellifi, fâsid akidlerde akdin feshedilmesi durumunda müşterinin malı hakikaten veya ma'nen ödemesi gerektiğini ifade etmektedir.<sup>63</sup> Ali el-Kârî, hakikat ve ma'nen terimlerini açıklarken, hakikat ifadesini malın mislinin ödenmesi, ma'nen ifadesini ise kıymetinin ödenmesi şeklinde izah etmektedir. Bu durumda mal, akid anındaki şeklinde değilse, müşteri malın mislini ya da yoksa kıymetini ödemekle yükümlüdür. Müellif, malın telef olması durumunda, İmam Muhammed'in telef gününü, Şeyhayn'ın ise kabz gününü esas aldığını belirtmektedir. Ancak fetva konusunda açık bir tercih yapmamaktadır. Bu durumu gasba benzeterek, tazmin yükümlülüğünün kabz ile gerçekleşeceğini ifade etmektedir.<sup>64</sup> Dolayısıyla, zarar görmüş malın tazmini konusunda İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf'un görüşüne daha yakın olduğu söylenebilir.

Ali el-Kârî, zaid şart ile fâsid olan akidlerde, ek şartın feshi durumunda, İmam Muhammed'e göre fesih hakkının sadece şart koşan tarafa ait olduğunu, Şeyhayn'a göre ise her iki taraf için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Müellif, İmam Muhammed'in görüşüne odaklanarak, şart koşmayan tarafa fesih hakkının verilmesinin, karşı tarafın hakkını iptal etmek anlamına geleceğini ifade etmektedir.<sup>65</sup> Açık bir tercih yapmasa da kullandığı ifadeler, İmam Muhammed'in görüşüne daha yakın olduğu izlenimini vermektedir.

Ali el-Kârî, fâsid yolla elde edilen malın, müşterinin elinden sahih bir akitle çıkması veya akar ise üstüne bina veya ağaç dikilmesi gibi tasarrufların feshin gerçekleşmesini engellediğini savunmaktadır. İmâmeyn ise her durumda feshin yapılması gerektiği kanaatindedir. Diğer üç mezhep imamının da benzer şekilde feshin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirttiğini eklemektedir.<sup>66</sup>

Müellif, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşünü kendi görüşü gibi ifade etmekte ve İmam Ebû Hanîfe'nin ismini zikretmemektedir. O, bu görüşü; feshin şerî hak, kabzdan sonra müşterinin tasarrufunun ise kul hakkı olduğunu belirterek, kul hakkının tercih edilmesinin daha doğru olacağını ve fesih yapılamayacağını ifade etmektedir.<sup>67</sup> Bu açıklamalardan hareketle, Ali el-Kârî'nin bu konuda İmam Ebû Hanîfe ile aynı kanaatte olduğu görülür.

Ali el-Kârî, fâsid ve bâtil akidler başlığı altında, şer'an satışa konu olan mal çeşitlerine değinmektedir. Özellikle ölçü ve tartıların önemine dikkat çekerek, akdi fesâda uğratabilecek bir durum olarak mebî'in meçhul olmasına vurgu yapmıştır.<sup>68</sup> Ali el-Kârî, ölçüyle ölçülebilen veya tartılabilen malın meçhullüğü konusunda, ölçü ve tartının bâyi' tarafından müşterinin huzurunda yapılmasının her iki taraf için yeterli olduğunu belirtmiştir. Yeterli görmeyenlerin itirazını ise kuvvetli bulmamıştır.<sup>69</sup>

Ali el-Kârî, adedi mütekâriblerin mevzûat mı yoksa mevrûât mı olarak değerlendirileceği konusundaki ihtilafa da değinmiş ve İmam Ebû Hanîfe'den gelen iki rivâyeti açıklığa kavuşturmuştur. İmam Ebû Hanîfe'den gelen ve Ali el-Kârî'nin en zâhir olarak belirttiği görüşe göre adedi mütekâribler, vezinle satılanlar gibi değerlendirilmelidir. İmâmeyn'e göre ise bu tür mal, zirâ ile satılanlar/mevrûât gibi değerlendirilmelidir. Bu ikinci görüş, yine İmam Ebû Hanîfe'den nakledilen bir rivâyettir. Ali el-Kârî,

<sup>62</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/486-487.

<sup>63</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/492, 493.

<sup>64</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/493.

<sup>65</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/493.

<sup>66</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/494.

<sup>67</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/495.

<sup>68</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/494.

<sup>69</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/495.

mezrûâtta ribâ olmadığı gibi adedîlerde de bulunmadığını belirterek İmâmeyn'in görüşünü gerekçelendirmiştir.<sup>70</sup> Ancak bu konuda herhangi bir tercihte bulunmamıştır.

Ali el-Kârî'nin eseri incelendiğinde, işlediği konu hakkında mezhep içi ihtilafları ele almasının yanı sıra İmam Ebû Hanîfe'den gelen farklı görüşleri de kategorize etmeye çalıştığı görülmektedir. Müellif, bu tutumuyla İmam'ın hangi sözünün daha kuvvetli olduğunu veya son olarak hangi görüşü benimsediğini tespit etmeye çalıştığından bahsedilebilir. Bu bağlamda müellif, İmam Ebû Hanîfe'den gelen nakillerin hangisine tutunduğunu belirlemek için "وهو الصحيح", "و بحذه الرواية يفتى", "و المختار", "الاظهر", gibi ibareler kullanmaktadır.<sup>71</sup>

*Fethu bâbil'l-inâye*'de öne çıkan bir diğer nokta, Ali el-Kârî'nin mezhep içindeki görüş ayrılıkları söz konusu olduğunda kendi düşüncelerine yer vermesidir. Müellif, ele aldığı fikhî meselelerde İmam Ebû Hanîfe ve önde gelen iki öğrencisi İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in yanı sıra, İmam Züfer b. Huzeyl ve İmam Hasen b. Ziyâd'ın görüşlerini de dikkate almıştır. Ancak kendi tercihlerinde, çoğunlukla İmam Ebû Hanîfe ve İmâmeyn arasında bir seçim yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda Ali el-Kârî, yalnızca İmam Ebû Hanîfe'nin görüşünü tek başına kabul edebildiği gibi, zaman zaman İmâmeyn'in görüşüne de yönelebilmektedir.

Örneğin, tek fiyatla iki malın satılmasını ele alırken Ali el-Kârî, her bir ürün için "şunu şu fiyata sattım" ifadesinin kullanılmasının gerekliliğini, mezhep içindeki görüş farklılıkları ışığında değerlendirmektedir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, her bir ürünün fiyatı belirtilmeden ve "sattım" ifadesi kullanılmadan yapılan satış, iki ayrı şey adına fakat tek bir fiyatla yapılmış sayılır. Bu durumda, bir maldan vazgeçilmesi geçerli sayılmamaktadır. İmâmeyn'e göre ise, fiyatlar belirtilmese ve "sattım" ifadesi kullanılmasa da satılan mallardan bir kısmından vazgeçilmesi mümkündür. Ali el-Kârî, burada İmâmeyn'in görüşünü tercih ettiğini belirtmektedir. Bu açıklama, müellifin konuyla ilgili kanaatinin de bir yansımasıdır. Benzer tercihlere müellifin diğer bölümlerinde de sıklıkla rastlanmaktadır.<sup>72</sup>

Tercih yaparken müellifin dikkat çeken özelliklerinden biri, ta'lîl yaptığı durumlarda kullandığı ifadeleri büyük bir özenle seçmesidir. Örneğin, Ali el-Kârî abdestle ilgili âyette geçen<sup>73</sup> "إِلَى الْمَرْفَقِ" ifadesini ele almaktadır. Buradaki "إِلَى" harfi cerrini, gâye ve mugayyâ ilişkisi içinde değerlendiren Ali el-Kârî, dirseklerin abdestte yıkama kapsamına dahil edilmesini ihtiyatlı bir yaklaşım olarak benimsemektedir. Müellif, bu tercihin desteklerken, Hz. Peygamber'in (aleyhi's-salâtu ve's-selâm) kollarını yıkarken suyu dirseklerinden döndürdüğünü belirten "أدار" kelimesini kullanmaktadır.<sup>74</sup> Ali el-Kârî'ye göre, Hz. Peygamber'in (aleyhi's-salâtu ve's-selâm) bu uygulaması, âyetin doğru anlaşılmasında önemli bir etken olup, dirseklerin de abdestin yıkama kısmına dahil edilmesinin bu veriler ışığında daha uygun bir görüş olduğuna kanaat getirmektedir.

### 3.4. Ali el-Kârî'nin Fikhî Yetkinliğinin Yansıması Olarak Şer'î Delil Kullanımı

Ali el-Kârî, *Fethu bâbil'l-inâye* adlı eserinde Hanefîlerin delillerini sunarken mezhebin usûl ilkelerini esas almakta ve bu ilkelere sıkça göndermede bulunmaktadır. Onun mezhepler arası fikhî yaklaşımını ve Hanefîlerin delil çıkarım yöntemlerini daha iyi kavrayabilmek amacıyla eserdeki örnek delillere yer vermek uygun olacaktır. Bu konu başlığı altında müellifin kullandığı Kitap, Sünnet, icmâ' ve kıyas delillerinden bazı örneklerle yer verilecek ve bu örnekler üzerinden eserinde takip ettiği metot tespit edilmeye çalışılacaktır.

<sup>70</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/495.

<sup>71</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/149, 2/447, 466, 473, 474, 480.

<sup>72</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/447, 452, 455, 456, 473, 474, 478, 480, 481, 512, 515, 514, 516; 3/ 77, 78.

<sup>73</sup> el-Mâide 5/6.

<sup>74</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 23-24.

### 3.4.1. Kitap

Müellif, şer'î nassların esasını teşkil etmesi sebebiyle Kur'an deliline sıklıkla müracaat etmektedir. Bu çerçevede Ali el-Kârî'nin, Kur'an ayetlerini hem açık ve kesin delil olarak kullandığı hem de mücmel ifadeleri farklı deliller aracılığıyla açıklamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.<sup>75</sup>

Bu bağlamda Hanefîlere göre şâzz kıraatlerin âhâd haber hükmünde olduğunu ifade eden Ali el-Kârî,<sup>76</sup> birtakım ayetlerin şâzz kıraatlerdeki farklı okunuşlarını cumhurun okuyuşuyla destekleyerek, hadislerde geçen bazı kelimelerin kökenlerine ve doğru telaffuzlarına delil olarak kullanmaktadır.<sup>77</sup> Bu bağlamda hadis metinlerinde yer alan<sup>78</sup> "فَاتْرَر" ifadesinin "ت"nin şeddesiyle telaffuz edilmesine, şazz kıraat olan İbn Muhaysın'ın "أَلْدَى الْأَمْنُ"<sup>79</sup> şeklinde okuyuşunu delil göstermiştir. Ayrıca cumhurun başka bir âyeti "لَمْ نَعْلَمْ"<sup>80</sup> şeklindeki okuyuşuyla bu kıraati desteklemiştir. Öte yandan Ali el-Kârî'nin, şâzz kıraatlere dayanarak bazı ayetleri tefsir ettiği de görülmektedir. Nitekim Cuma namazının farz kılındığını bildiren ayette geçen "فَاسْعُوا" ifadesinin gerçek anlamda koşmak anlamına gelmediğini, asıl maksadın iş ve meşgaleyi bırakıp namaza yönelmek olduğunu belirtmektedir. Bu yorumu ise, şâzz kıraatte aynı yerde geçen ve "yönelmek, gitmek" anlamına gelen "فَاسْعُوا" kelimesiyle temellendirmektedir.<sup>81</sup>

### 3.4.2. Sünnet

Fakihliğin yanı sıra muhaddis kimliğiyle de öne çıkan Ali el-Kârî, özellikle *Fethu Bâbi'l-Înâye* adlı fürû' fıkıh eserinde meseleleri sistematik bir şekilde ele almaktadır. Her konuyu öncelikle Hanefî mezhebi çerçevesinde değerlendirmekte, ardından muhalif görüş ve delilleri zikretmekte, sonrasında ise Hanefî delillerini ortaya koyarak konuyu tartışmakta ve nihayetinde kendisine en güçlü görünen görüşü tercih ederek<sup>82</sup> benimsemektedir.<sup>83</sup>

Ali el-Kârî, genel bir yöntem olarak eserlerinde yer verdiği hadislerin son râvilerini ve bu hadisleri aktaran meşhur kaynakları belirtmektedir. Bununla birlikte, bazı rivayetlerde daha uzun isnad zincirlerine de yer verdiği görülmekte, bu zincirlerdeki râvileri Hanefî mezhebine uygunluk gözetmeksizin sened açısından değerlendirmektedir.<sup>84</sup> Bu bağlamda eserinde sened analizlerine yer verdiğinden de bahsedilmelidir. Öte yandan müellifin *Hidâye*'de yer alan hadislerin değerlendirilmesine ayrı bir önem attığını de söylemek gerekmektedir. Nitekim günümüzde bu konuda müstakil bir çalışma yapılmıştır.<sup>85</sup>

Ayrıca müellifin, bazı kaynaklarda yer alan eksiklikleri diğer rivayetlerdeki ilavelerle tamamlayarak metnin nasıl anlaşılması gerektiğine işaret ettiği de söylenebilir. Bunun yanında, açıklamaların yetersiz kaldığı durumlarda hadisin doğru kavranabilmesi için metin üzerinde takdirde bulunmuştur. Müellifin, naklettiği bir rivayetin daha doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla takdirde bulunduğu örneklerden biri ribâ konusundaki açıklamalarıdır. Bu bağlamda, ribâyâ dair bazı rivayetlerde aynı cins malların elden ele verilmesiyle ilgili farklı ifadelerin bulunduğunu belirtmektedir. Taraflardan birinin elindeki mala karşılık daha fazlasını talep etmesinin ribâ kapsamına girdiğini ifade eden bazı ziyadelerin, yalnızca

<sup>75</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/4, 13, 14, 20, 505, 506.

<sup>76</sup> Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Kârî, *Şerhu Muhtasari'l-Menâr (Tavdîhu'l-mebânî ve tenkîhu'l-meânî)*, thk. İlyas Kaplan (Beyrut: Dâru Sâdır, 2006), 358 vd., 380.

<sup>77</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 215.

<sup>78</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Hayz", 67.

<sup>79</sup> el-Bakara 2/283.

<sup>80</sup> el-Bakara 2/51.

<sup>81</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/418.

<sup>82</sup> Ali el-Kârî'nin sünnet kullanımıyla ilgili detaylı analizler için bk. Tortop, *Ali el-Kârî*, 46 vd.

<sup>83</sup> Kârî, *Feth*, 1997, 1/12-13.

<sup>84</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/516, 517.

<sup>85</sup> Hasan Kayapınar, "Ali el-Kârî'nin el-Hidâye'de İstidlal Edilen Hadislere Yönelik Eleştirileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 730-743.

peşin mübadeleyi değil, aynı zamanda malların eşit miktarda değişimini de içerdiğini vurgulamaktadır.<sup>86</sup> Müellifin bazı hadisleri açıklarken bilinçli biçimde metni takdir yöntemine başvurmasının, Hanefî mezhebine ait temel yaklaşımları vurgulama amacını taşıdığı söylenebilir.

Müellifin hadis kullanımındaki bir başka önemli özelliği, hadislerin isnadlarını verirken mezhepsel ayırım yapmaksızın, hadislerin güvenilirlik derecelerini de değerlendiriyor olmasıdır. O, hadisleri yalnızca metin olarak değil, isnad açısından da ele almakta ve eğer isnadda bir zayıflık varsa bunu da belirtmeye çalışmaktadır.<sup>87</sup> Bu tutum, eserinde çok kez karşılaşılan bir yaklaşımdır.<sup>88</sup> Öte yandan, Ali el-Kârî'nin istidlal ettiği hadislerin merfû olup olmamaları konusunda özel bir dikkat gösterdiği gözlemlenmiştir. Hadisin merfû olup olmadığı hususunda bir belirsizlik söz konusu olduğunda, gerekli delilleri sunarak hadisin merfû olduğunu ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir.<sup>89</sup>

Ali el-Kârî, bir hadisin birçok temel kaynaktan bulunması durumunda, kendi aktardığı metnin hangi eserden alındığını belirtmek için genellikle "ve'l-lafzu leh" ifadesini kullanır.<sup>90</sup> Ancak bu tür açık kaynak belirtileri, naklettiği hadislerin genel sayısına kıyasla oldukça sınırlıdır. Bunun yerine, çoğunlukla ilgili rivayetlerin ortak yönlerini öne çıkarır; metinler arasında anlamı etkileyen bir fark ya da ekleme varsa, bunu özellikle vurgulamaya çalışır.<sup>91</sup> Ali el-Kârî'nin hadis aktarımındaki yaklaşımı, işlediği konuyla ilgili rivayetlerin farklı kaynaklarda bulunması, bu rivayetlerin çokluğu ve metinler arasında çeşitli ekleme ya da eksikliklerin olması gibi nedenlerle şekillenmiştir.<sup>92</sup> Müellif, bazı durumlarda eksik görülen bir rivayeti diğer kaynaklardaki eklerle tamamlayarak daha doğru bir anlam kazandırmaya çalışmakta, açıklamaların yetersiz kaldığını düşündüğü yerlerde ise "takdir" yoluna gitmektedir.

Örneğin ribâ konusundaki açıklamalarında, aynı cins malların peşin olarak değişiminin yanı sıra misliyle satılmasına dair ek ifadelerin bulunduğunu belirtir. Bu ziyadeleri, Hanefî anlayışı çerçevesinde yorumlayarak ribevî malların ölçü (keyl) ve tartıya (vezn) dayalı olması esasına dikkat çeker. Müellifin bu tür açıklamalarda özellikle "ve't-takdir" ifadesini kullanması, onun Hanefî fıkhnın temel yaklaşımlarını vurgulama amacına işaret etmektedir.<sup>93</sup>

Ali el-Kârî bazı hadis metinlerinde yer alan ifadelerin râviye ait olabileceğini düşündüğü durumlarda bu kanaatini açıkça dile getirir. Örneğin, iki ölçek eski hurma karşılığında bir ölçek iri hurmanın değişimini yasaklayan hadisin sonunda geçen "في الميزان مثل ذلك" ifadesinin, hadisin râvilerinden Ebû Saîd'e (radiyallahu anh) ait olmasının daha isabetli olacağı ifade etmektedir.<sup>94</sup>

Ali el-Kârî bir açıklama yöntemi olarak lafız yapısı itibarıyla mücmel (kapalı) bulduğu âyetleri, konuyla ilgili hadisleri naklederek açıklamaya çalışır. Örneğin "**Allah alışverişi helal, ribâyı haram kıldı**"<sup>95</sup> âyetinin mücmel olduğunu belirtmiş ve bu kapalılığı, konuyla ilgili hadis rivayetleriyle açıklığa kavuşturma yoluna gitmiştir.<sup>96</sup>

Ali el-Kârî'nin Hanefî fıkhn eserlerinde delil olarak yer alan bazı mürsel hadisleri, onların müsned rivayetlerini de ekleyerek desteklemeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin "Kim görmediği bir şeyi satın alırsa, gördüğünde muhayyerdir" anlamındaki hadis,<sup>97</sup> çoğu kaynaktan yer alsa da isnadı açısından mürsel kabul edilmektedir. Dârekutnî'nin bu hadise zayıf olduğu yönünde işarette bulunduğunu belirten müellif, bu durumu öncelikle râvî Ebû Bekr b. Ebî Meryem'in bilinmeyen hâliyle açıklamaktadır. Müellife göre, râvî hakkında olumsuz bir bilgi bulunmaması, hadisin kabul edilebilirliğini artırmaktadır. Ardından Dârekutnî'de geçen ve farklı râviler tarafından aktarılan benzer hadisleri de delil olarak

<sup>86</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/506.

<sup>87</sup> Kayapınar, "Ali el-Kârî'nin el-Hidâye'de İstidlal Edilen Hadislere Yönelik Eleştirileri".

<sup>88</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 52-59.

<sup>89</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 202-203; Kârî, *Feth*, 2017, 2/508.

<sup>90</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/158-159.

<sup>91</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/448 vd.

<sup>92</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/122-123, 158-159; 2/161-162, 506-508; 3/157-158, 320-322.

<sup>93</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/506.

<sup>94</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/508.

<sup>95</sup> El-Bakara, 2/275.

<sup>96</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/505-506.

<sup>97</sup> Nu'mân b. Dînâr Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 3/382, nr. 2803.

sunmaktadır. Hadisin farklı sened yolları üzerinden desteklenebileceğini savunan Ali el-Kârî, nihayetinde bu rivayetin kullanılabilirliğini ve bunun da Hanefî görüşünü desteklediğini belirtmektedir.<sup>98</sup>

Ali el-Kârî'nin hadis kullanımında dikkat çeken bir diğer yön, cerh ve ta'dil yöntemine başvurması ve râviler hakkında değerlendirmelerde bulunmasıdır.<sup>99</sup> Örneğin, Hz. Âişe ile Âliye adlı bir kadın arasında geçen bir olayı aktardıktan sonra Âliye'nin güvenilirliği konusunda yapılan tartışmalara yer verir. İbnü'l-Cevzî'nin bu kadını meçhul kabul ederek rivâyetini geçersiz saymasına katılmaz. Aksine Âliye'nin tanınan ve değerli bir kişi olduğunu savunur. Bu görüşünü, İbn Sa'd'ın *Tabakât* adlı eserinde onun kimliğini açıkça belirtmesine ve Hz. Âişe'den hadis rivâyet ettiğini kaydetmesine dayandırır. Ayrıca, Ali el-Kârî bu ismin İmam Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'inde de geçtiğini ifade eder. Konuyla ilgili diğer kaynaklardan da deliller sunarak değerlendirmesini tamamlar.<sup>100</sup>

Ali el-Kârî'nin dikkat çeken yönlerinden biri, hadislerin isnadlarını değerlendirirken mezhep ayrımı gözetmeksizin rivâyetlerin sıhhat derecelerine de yer vermesidir. Hadisleri isnad yönünden ele almakta, zayıflık söz konusuysa bunu belirtmeye özen göstermektedir.<sup>101</sup> Bu tutumu eserinin birçok yerinde görülmektedir. Ayrıca istidlal ettiği hadislerin merfû olup olmadığını da özellikle dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Eğer bir hadisin merfû oluşu tartışmalıysa Ali el-Kârî deliller sunarak hadisin durumunu ortaya koymaya çalışmaktadır.<sup>102</sup>

Ali el-Kârî'nin hadis kullanımında dikkat çeken bir diğer husus, mürsel hadisleri delil olarak kullandığı durumlarda bunun gerekçesini açıklama yoluna gitmesidir. Bu tür rivayetleri tek başına değil çeşitli yöntemlerle destekleyerek delil değerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Örneğin, mürsel bir hadisi aynı konudaki merfû ve müsned hadislerle takviye etmesi,<sup>103</sup> farklı rivayetleri bulunan mürsel hadislerin diğer versiyonlarını ele alması ve sahâbî olmadığı iddia edilen râvîlerin kimliğini düzelterek rivâyetin güvenilirliğini artırması,<sup>104</sup> bu yöntemler arasında yer almaktadır.

Ali el-Kârî'nin hadis kullanımında önemli bir özellik, ilgili hadisleri kitaplarında nakledenlerin hadis hakkında yaptıkları değerlendirmeleri aktarması ve bu değerlendirmeleri kendi istidlalinde destek olarak kullanmasıdır. Bu bağlamda, Tirmizî,<sup>105</sup> Hâkim en-Nisâbü'rî,<sup>106</sup> Beyhaki<sup>107</sup> ve Dârekutnî<sup>108</sup> gibi muhaddislerden yararlandığı görülür. Ancak müellif, bu uzmanların tahlillerini yaptığı durumlarda bile her zaman onların hadis hakkındaki yorumlarına yer vermemektedir.<sup>109</sup> Bu yaklaşım, delilin yeterliliği nedeniyle ek bir açıklamaya ihtiyaç duymamasından kaynaklanabilir.

Ali el-Kârî, Hanefî usûl anlayışı çerçevesinde, Peygamber'in sürekli yaptığı fiillerin (muvâzabe) nasıl yorumlanması gerektiğine ve hüküm çıkarımında delil olarak kullanılmasına sıkça değinmiştir.<sup>110</sup> Muvâzabe kavramını, "Hz. Peygamber'in nadiren terk ettiği, genellikle devamlı yaptığı davranışlar" olarak tanımlamıştır.<sup>111</sup> Bu tanımlı İbnü'l-Hümâm'dan aktarmış olsa da kendisinin de bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, eserinde muvâzabeye özel bir önem verdiği görülmektedir.<sup>112</sup>

<sup>98</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/464.

<sup>99</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/488-489, 516-517; Demirbaş, *Hanefî Hadis Usûlü*, 575.

<sup>100</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 488-489.

<sup>101</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 52, 56, 57, 59.

<sup>102</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 202-203; Kârî, *Feth*, 2017, 2/508.

<sup>103</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 59.

<sup>104</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/53.

<sup>105</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/497-498.

<sup>106</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/457.

<sup>107</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/482.

<sup>108</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/464.

<sup>109</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/496.

<sup>110</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/185, 272.

<sup>111</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 49.

<sup>112</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 29, 47, 272.

Öte yandan Ali el-Kârî'nin, sahabe uygulamaları ile tâbiîn'in sahabeye yönelttiği sorular üzerinden Hanefîlerin istidlal ettiği hadislerin anlamını aydınlatmaya çalıştığı da ifade edilebilir. Bu yaklaşım, mezhebin delil sistematizasyonu temellendirme çabasının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.<sup>113</sup>

Söz gelimi müellif, mekruh akitler bahsinde, şehirli tüccarların dışarıdan mal getiren satıcıları karşılayarak onlar adına satış yapmaları ve bu yolla fiyatların yükselmesine neden olmalarını ele almıştır.<sup>114</sup> Bu çerçevede, tâbiinden İmam Tâvûs'un Abdullah b. Abbâs'tan rivayet ettiği "وَأَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِّبَادٍ" "şehirlinin bâdiyeli adına satış yapması"<sup>115</sup> ifadesini açıklığa kavuşturmak amacıyla yönelttiği soruya da yer verir. İbn Abbâs (radiyallahu anh), bu uygulamanın "simsarlıktan başka bir şey olmadığını" ifade etmiştir. Ali el-Kârî, bu açıklamayı konuya dair deliller arasında zikrederek, Hanefî mezhebinin usulüne bağlı kalmak suretiyle söz konusu satış mekruh akitler kapsamında değerlendirmiştir.<sup>116</sup>

### 3.4.3. İcmâ'

İcmâ delili, müellifin sıkça başvurduğu delillerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali el-Kârî'nin kullandığı icmâ ifadeleri ise zaman zaman farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, müellif, mürsel hadisin kabulüyle ilgili hadis usulüne dair açıklamalarında icmâ terimini kullanmaktadır. Burada, sahabe mürsellerinin kabulü konusunda bir icmâdan söz edilmektedir<sup>117</sup> ve bu icmâ'nın muhaddisler arasında bir fikir birliği olduğuna dikkat çekmek doğru olacaktır.

Ali el-Kârî, abdestle ilgili ayette yer alan "...namaza kalktığınız zaman..."<sup>118</sup> ifadesinin zahirinden, namaz kılmanın arzu edildiği her durumda abdestli olunsun olunmasın tekrar abdest alınması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak müellif böyle bir hüküm vermenin hem Hazreti Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamalarıyla hem de sahabe ve ümmetin bu konudaki sözlü ve fiilî birliğiyle (icmâ) çelişeceğini belirtmektedir.<sup>119</sup>

Bunun dışında, *Fethu Bâbi'l-İnâye* adlı eserinde Ali el-Kârî'nin icmâ terimini kullandığı yerler arasında şunlar öne çıkmaktadır: dört fıkıh mezhebi imamının ittifakı,<sup>120</sup> usûl-i fıkıh bağlamında icmâ,<sup>121</sup> icmânın senedi,<sup>122</sup> sahabe-i kirâmın bir konuda icmâsı<sup>123</sup> ve sahabenin sükûfî icmâsı.<sup>124</sup>

### 3.4.4. Kıyas

Ali el-Kârî'nin eserinde fikhî hükümleri temellendirirken başvurduğu kaynaklardan biri de kıyastır. Her ne kadar müellif, kıyasa dayalı yeni hükümler ihdas etmiyor gibi görünse de mevcut mezhep görüşlerinin gerekçelendirilmesinde bu yönteme atıf yapmaktadır.<sup>125</sup>

Ali el-Kârî, fâsid ve bâtil akitler bağlamında, akdin niteliğindeki belirgin değişimlerin, fıkıh âlimleri arasında ihtilafa yol açtığını aktarır. Müellif, bu tür bir satışın Hanefî geleneğinde kıyasa uygun olduğunu ifade eder ve bu görüşün İmam Züfer tarafından da benimsendiğini belirtir. Ancak konuyu derinleştirerek, kıyasın maldaki nitelik değişiminin derecesine göre farklı hükümlere temel olabileceğini savunur. Bu yaklaşıma göre, nitelikteki hafif değişiklikler müşteriye muhayyerlik hakkı verirken, malın kullanım değerini etkileyecek ölçüdeki değişimler akdi geçersiz kılmaktadır.<sup>126</sup>

<sup>113</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/496, 497; Kârî, *Şerhu Muhtasar*, 388.

<sup>114</sup> Tortop, *Ali el-Kârî*, 133.

<sup>115</sup> Buhârî, "İcâre", 14.

<sup>116</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/496.

<sup>117</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 5; Kârî, *Şerhu Muhtasar*, 324, 389.

<sup>118</sup> el-Mâide, 5/6.

<sup>119</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 22-23.

<sup>120</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/128.

<sup>121</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/205.

<sup>122</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 1/205.

<sup>123</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/176.

<sup>124</sup> Kârî, *Feth*, 2005, 193.

<sup>125</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/472, 474; Kârî, *Şerhu Muhtasar*, 401 vd.

<sup>126</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/487.

Ali el-Kârî, örf ve teâmül sebebiyle kıyasın terkedildiği durumlara da temas eder. Bu bağlamda, mislî olmaması nedeniyle ekmek borçlanmanın, Hanefî fıkıh sistematığında kıyas gereği caiz görülmediğini ve bu yaklaşımın İmam Ebû Hanîfe tarafından benimsendiğini ifade eder. Ancak halk arasında yaygın uygulamaya dayanarak, İmam Muhammed'in bu durumu istisnâ' akdine benzer şekilde değerlendirdiğini ve temel ihtiyaçlara dayalı olması gerekçesiyle kıyas dışına çıktığını belirtir.<sup>127</sup> Ali el-Kârî'nin bu açıklamaları, zaruret hallerinde kıyasın terkine cevaz verilmesi hususunda İmam Muhammed ile aynı görüşü paylaştığını göstermektedir.

#### 4. Sonuç

Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye* adlı eserinde, Hanefî mezhebinin fikhî delil yöntemlerine geniş bir yer vermiş ve bu delilleri hem teorik hem de pratik açıdan titizlikle ele almıştır. Müellifin, özellikle Kur'an, Sünnet, İcmâ ve Kıyas gibi temel fikhî kaynakları nasıl kullandığına dair yapılan inceleme, onun derin bir fikhî birikime ve hadis ilminde de güçlü bir donanıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ali el-Kârî'nin söz konusu eseri, bir yandan şer'î delilleri ele alışındaki metodolojik yaklaşımda, Hanefî usûlünü esas alırken, diğer yandan mezhepler arası fikhî farklılıkları da göz önünde bulundurması açısından önemlidir. Özellikle kıraat farklılıklarını dikkate alması, hadislerin güvenilirlik derecelerini titizlikle incelemesi ve âhad haberlerin delil değerinde izlediği metot, onun fikhî yetkinliğini ve metodolojik derinliğini ortaya koyan örneklerdir.

Eserde, İcmâ, Kıyas ve İstihsân gibi delilleri değerlendirerek bazı tercihlerde bulunması, müellifin hukukî meseleleri çözme yöntemine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ali el-Kârî'nin, bu delilleri kullanırken sadece teorik dayanaklarla yetinmeyip, pratikteki örnekler üzerinden açıklamalar yapması Hanefî fıkıh anlayışını güncelle yansıtmaları açısından önemlidir.

Öte yandan bir fakih olarak Ali el-Kârî, mezhepçiliğin dar kalıpları arasına sıkışıp kalmamış, objektif fıkıh anlayışının ürünü olarak dört mezhebin kriterlerini kullanmaktadır. Buna ilaveten dört mezhep dışındaki (İbn Hazm ve Dâvud ez-Zâhirî gibi) müctehidlerin bazı görüşlerini de değerlendirmektedir.

Ayrıca Ali el-Kârî, mezheplere karşı objektif duruşuyla, fıkıh usulüne vukûfiyeti ve metotlu değerlendirmeleriyle, hem klasik fıkıh geleneğinin bir temsilcisi hem de döneminin ihtiyaçlarını gözeten bir yenilikçidir. Eserleri, yalnızca Hanefî mezhebine değil mukayeseli fıkıh çalışmalarına da önemli katkılar sunmaktadır. Bu çalışma, Ali el-Kârî'nin fikhî birikimini ve delil kullanımı anlayışını daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

#### Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

#### Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

#### Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Analysis: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

<sup>127</sup> Kârî, *Feth*, 2017, 2/516.

## Kaynaklar

- Ayderûs, Muhyiddîn Abdilkâdir b. Şeyh b. Abdillâh. *en-Nûru's-sâfir 'an ahhâri'l-karni'l-âşir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405.
- Bayatı, Mohammad Maarooof. *Alî el-Kârî'nin el-Meşrebü'l-Verdî fî Mezhebi'l-Mehdî Adlı Eseri ve Mehdî'nin Mezhebine Dair Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2016.
- Boynukalın, Mehmet. *Fıkıh Usulü Âlimleri ve Eserleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Çiştî, Muhammed. *el-Bidâatu'l-müzcât limen yutâliu'l-Mirkât fî Şerhi'l-Mişkât*. Multan: Mektebe İmdâdiyye, ts.
- Dârekutnî, Nu'mân b. Dînâr. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Dede, Süleyman. *Molla Ali el-Kârî, Kıraat İlmindeki Yeri ve el-Minehu'l-Fikriyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye Adlı Eserin Tahlili*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Demirbaş, Muhammed Furkan Taha. *Haneî Hadis Usûlü Anlayışı ve Aliyyü'l-Kârî'nin Bu Anlayıştaki Yeri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eşas b. İshak Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Dâru'l-Asriyye, ts.
- Ebû Ğudde, Abdulfettâh. *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2. Basım, 2005.
- Ebû Ğudde, Abdulfettâh. *Şerhu şerhi Nuhbetü'l-fiker fî mustalahâtı ehli'l-eser*. thk. Muhammed Nizar Temîm - Heysem Nizar Temîm. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Ebü'l-Hayr, Abdullâh Merdâd. *el-Muhtasar min Kitâbi Neşrî'n-Nûr ve'z-Zehr fî Terâcimi Efâdili Mekke*. thk. Muhammed Saîd el-Amûdî - Ahmed Alî. Cidde: Âlemu'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2. Basım, 1986.
- Jijeh, Yousef. *Mevkifül-İmâm Mollâ Aliyyü'l-Kârî mine'l-ehâdîsi'l-müşkilefi's-sıfâti'l-haberiyye fî kitabihî Mirkâtî'l-Mefâtîh*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Karaaslan, Erdem. *Ali el-Kârî'nin Fethu Bâbi'l-Inâye Adlı Eserinin Kitâbu'l-Hudûd Bölümünün İncelenmesi*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye*. thk. Heysem-Muhammed Temîm. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye*. thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2. Basım, 2005.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Fethu bâbi'l-inâye bi şerh-i kitâbi'n-Nukâye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2017.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Mecmû'u resâili'l-Allâme el-Mollâ Aliyyi'l-Kârî*. thk. Mâhir Edîb Habbûş vd. 6 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Lübâb, 2016.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*. thk. Cemâl Aytânî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Şemmu'l-avârid fî zemmi'r-Ravâfid*. thk. Mecîd el-Halîfe. Kahire: Merkezü'l-Furkân li'd-Dirâseti'l-İslâmiyye, 2004.

- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Şerhu Muhtasari'l-Menâr (Tavdîhu'l-mebânî ve tenkîhu'l-meânî)*. thk. İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru Sâdır, 2006.
- Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Şerhu şerhi Nuhbetu'l-fiker fî mustalahâtı ehli'l-eser*. thk. Muhammed Nizar Temîm - Heysem Nizar Temîm. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Kayapınar, Hasan. "Ali el-Kârî'nin el-Hidâye'de İstidlal Edilen Hadislere Yönelik Eleştirileri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 730-743. <https://doi.org/10.30627/cuilah.630720>
- Kayapınar, Hasan. *İslam Hukuk Metodolojisinde Âhâd Haber ve Ali el-Kârî'nin Âhâd Habere Yaklaşımı (Fethu Bâbi'l-Înâye Özelinde)*. Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014.
- Kılıç, Mehmet. *Molla Ali el-Kârî'nin "Envâru'l-Kurân ve Esrâru'l-Furkân" Tefsirinde Kıraatlara Yaklaşımı*. Ankara: İlahiyât, 2023.
- Kutlay, Halil İbrahim. *el-İmâm Aliyyu'l-Kârî ve eseruhu fî ilmi'l-Hadîs*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987.
- Kümillâî, Muhammed Hıfzurrahmân b. Muhibburramân. *el-Budûru'l-mudiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*. 23 Cilt. Kahire: Dâru's-Sâlih, 2. Basım, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmurz b. Ali. *Mirâtu'l-usûl fî şerh-i Mirkâtu'l-Vusûl*. İstanbul: Furkan kitabevi, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1374-75/1955-56.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. thk. Abdülfettah Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406.
- Sehâvî, Şemsuddîn Ebü'l-Hayr Muhammed. *ed-Davû'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*. Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-Hayât, ts.
- Şemmâ', Muhammed Abdurrahman. *el-Molla Ali el-Kârî: fihrisu müellefâtıhi ve mâ kütibe anh*. Dubâi: Matbûâtü Merkezi Cum'ati'l-Mâcid li's-Sekâfeti ve't-Türâs, 1993.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. Avdillah-Abdu'l-Muhsin b. İbrahim. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Tortop, Nureddin. *Ali el-Kârî'nin Fethu Bâbi'l-Înâye Adlı Eseri: Genel Özellikleri ve Satım Akdi Bölümünün İncelenmesi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025.
- Yaka, Zeki. "İslam İktisadının Gayesi". *İslam İktisadı ve Finansı (Editörlü kitap)*, 19-59.
- Yıldırım, Haydar. *Ali el-Kârî'nin Kelâmî Görüşleri*. Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.